

Fanzinet

Sammanflätade

Ett konstverk av **KNUTTE WESTER**, skapat i samarbete med Strängnäs kommun, Strängnäs trädgårdsförening, föreningen Vårfruberga kloster, med flera

**GUNNAR WIDAEUS om
LÄKEÖRTERNAS EGENSKAPER**

**SOFIA NÄSSTRÖM om
DEMOKRATINS HÖRNPELARE**

**RAIED KHALAF om
SÅNGERNA I KÖREN**

**MÄRIT MELBI om
DE FÖRLORADE KLOSTERTRÄDGÅRDARNA**

**BJÖRN NORBERG om
DEN OFFENTLIGA KONSTEN I STRÄNGNÄS**

**MARIE KÖHLER om
EKEBACKEN**

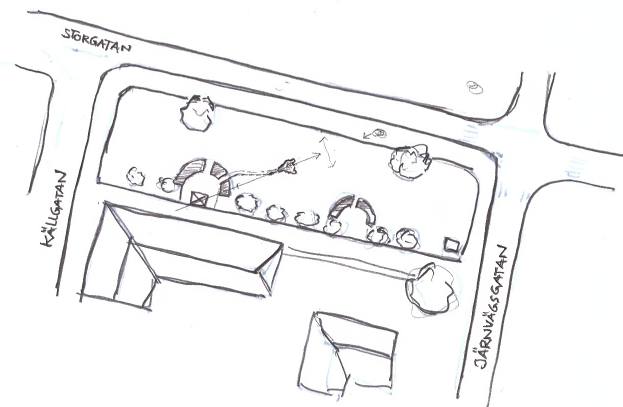
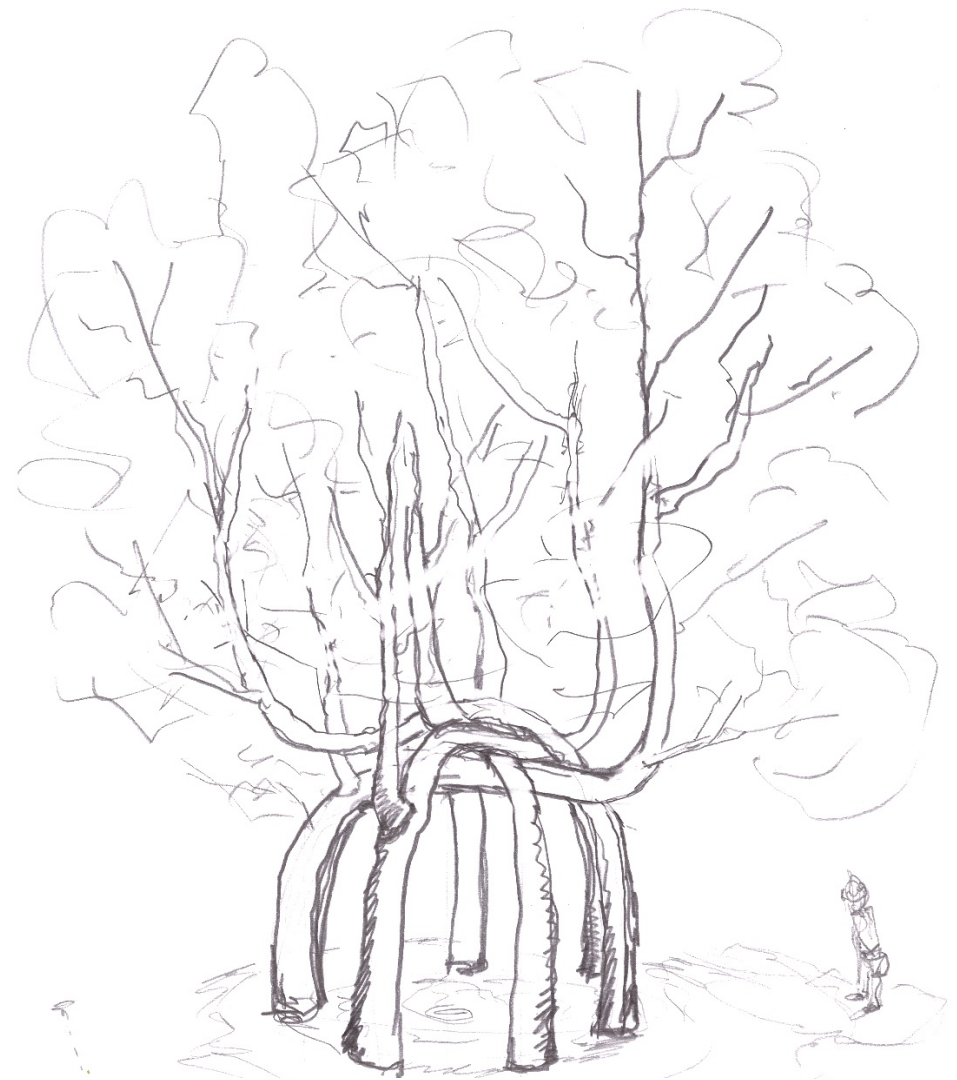
2023 invigs Knutte Westers offentliga konstverk *Sammanflätade* i Källparken i Strängnäs.

I verket bär en liten gestalt i brons en hink från den gamla källan mot en dunge nyplanterade träd. Den lilla dungen består av sex unga ekar som är sammanflätade så att de bildar en kupol. Inne i trädskulpturen är marken belagd med ett organiskt mönster av natursten. I cirkeln runt stenbeläggningen finns planteringar med läkeörter. Vid ett av träden står en spade i brons.

Verket är inte färdigt ännu, och kommer aldrig att bli det. Det kommer att förändras och växa för varje år som går. Träden kommer med tiden att växa till omfångsrika stammar, sammanflätade till en jättelik krona.

I en skisspresentation skriver Knutte Wester:

"Jag insåg att verket inte kan vara en slutpunkt. Det verk som jag vill skapa måste blicka mer framåt än bakåt. Vår historia, vårt samhällsbygge och vår demokrati är inte färdig eller fixerad utan behöver både vårdas och utvecklas. Dess minsta beståndsdel är den lilla människan, sammanflätad med andra."

hur man väljer sångerna till kör

RAIED KHALAF

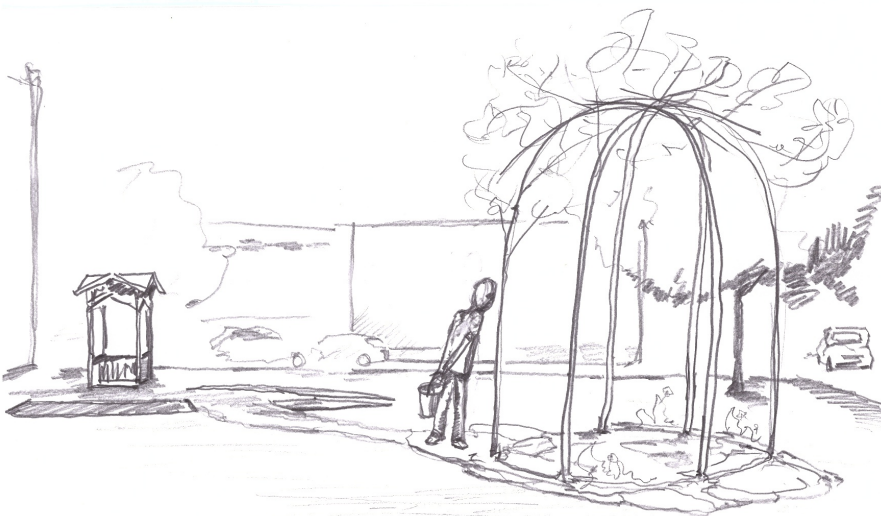
När jag kom till Sverige var det väldigt känsloblandat för mig. Huvudkänslorna jag hade burit på under flyktresan var rädsla och oro. Framtiden var okänd, både för mig i det nya främmande landet, och för min fru och barn som var kvar i hemlandet. Inte nog med att rädslan och oron fick mig att känna mig kall och frusen inombords – kläderna som jag hade på mig var anpassade till temperaturen i hemlandet. Men när jag kom till Boliden, i december 2002, var det minus 37.

En annan känsla som jag bar med mig var spänning, för att jag visste att jag skulle till ett land med en annan politik, en politik med demokrati som vi saknat i hemlandet. Jag blev fascinerad över att demokratin kunde vara bland de civila, bland annat i kyrkan på kyrkokören. Det märkte jag för första gången under en helt vanlig körövning, där prästen och körledaren frågade vilka sånger vi skulle sjunga till nästa gudstjänst. Till min första förvåning var att vi i kören fick tycka till. Den andra förvåningen var att vi faktiskt blev lyssnade på.

Detta var min första upplevelse av demokrati, och den upplevelsen var fantastisk. Jag hade trott att demokratin i Sverige skulle komma från politikerna till folket, men det är tvärtom. Demokrati handlar inte bara om politik, utan det handlar också om att påverka allt i livet – från det lilla till det stora.

RAIED KHALAF

Svetsare och tidigare ateljéföreståndare för projektet Guldgatan 8 (2002-2003)

Genom årsringarna

SOFIA NÄSSTRÖM

Kanske går det att likna demokratin vid ett träd. Det är så många som omfamnat träd i svåra stunder och sedan känt sig besvikna. Sara Lidman till exempel. Som liten brukade hon gå ut i skogen och krama en gran, och granen svarade henne. Men en dag börjar Sara skolan. Hon ställer nya frågor och granen svarar inte på samma sätt som tidigare. Eftersom det gör ont att medge vännens otillräcklighet låtsas hon som om hon aldrig älskat granen: "Blir du kaffeved så inte skulle jag gråta! Jag skulle stå bredvid och skratta!"

Så är det med demokratin också. Vi tror den om lite för mycket, och blir besvikna när den inte motsvarar våra förväntningar. "Demokratin klarar inte av att lösa miljöfrågan, ojämlikheten, integrationen och migrationen. Blir den auktoritär skulle det inte förvåna mig!"

Som demokratiforskare slås jag ofta av hur mycket förhoppningar vi projicerar på demokratins institutioner. Det kan handla om de fria valen, partierna, våra politiska rättigheter, rättssäkerheten, de mänskliga rättigheterna eller statsapparatusens olika funktioner. De här sex grundpelarna är viktiga. De bär upp demokratin när vi känner oss svaga och håller oss tillbaka när vi blir för starka—allt för jämlikhetens skull. Men lika viktigt är det att bereda marken för en stark demokrati. Vilken sorts ekonomisk, social och kulturell jordmån krävs för att demokratin ska växa och leva vidare?

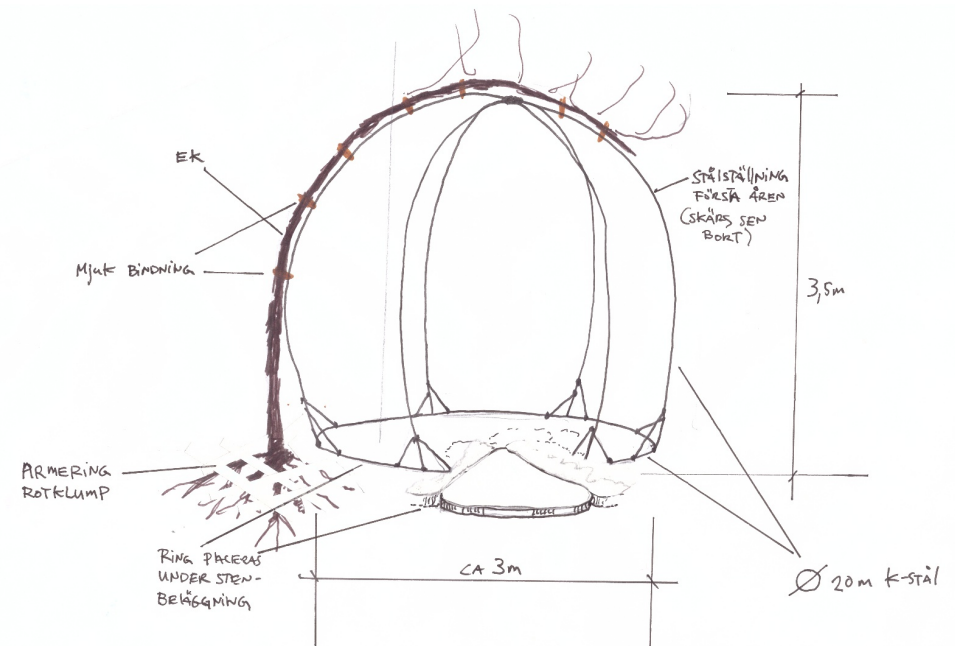
Demokratin är inte kortsiktig. Den arbetar inte för nästa val. Det gör de politiska partierna, men inte demokratin. Demokratin är som ett träd med flera hundra årsringar. Långsiktig. Det finns en särskild sorts tillförsikt i den tanken. Genom att fästa blicken på demokratins längre hålltider får vi perspektiv, och undgår att gå vilse i ett ogripbart nu. Istället för att bara tala om partiernas intentioner och förslag kan vi ställa frågor som når djupare och växer högre, som: Hur mycket ekonomisk ojämlikhet tål en demokrati utan att gå sönder? Varifrån kommer statusstressen i samhället, och hur odlas den kultur som gör att demokratin kan slå rot också bland dem som misstror den allra mest?

Demokratin årsringar talar om för oss att demokratin aldrig varit fulländad. Den har ständigt varit ifrågasatt för sina tillkortakommanden, och det är den kritiken som gjort demokratin levande och relevant. Arbetare, kvinnor och minoriteter hör till dem som kritiserat demokratin och banat väg för en bättre. De har förändrat horisonten för vår föreställningsförmåga. De har visat att de ojämlikheter som existerar vid en viss tidpunkt inte är skrivna i sten. Det går att förändra saker och ting till det bättre, även när det ser mörkt ut. Dyrtider har det funnits förr, och svåra samhällsomställningar likaså.

Sara undviker nogsamt att gå tillbaka till granen, men en dag råkar hon på stigen som leder till trädet – "och jag såg till vänster/och såg min Gran/enastående gul/och död/mitt i den friska grönskan." Även om granen dog på grund av hennes förnekelse ägnar hon resten av livet åt att rädda skogen från kalhuggning och förgiftning genom bokstävlarna. Kanske en lärdom. Vad får oss att i stunder av besvikelse vattna trädet istället för att vända det ryggen?

SOFIA NÄSSTRÖM

Författare och professor i statskunskap

Klostert trädgårdarna

MÄRIT MELBI

Valet av Gustav Eriksson Vasa till kung kom att bli början på slutet för klostren i Sverige. Vid medeltidens slut fanns runt femtio kloster och konvent i Sverige – hundra år senare fanns inga kloster kvar.

Föreningen Vårfruberga kloster är en ideell förening som nyfiket drivs av viljan att vårda klosterområdet, och förmedla kunskap om, och intresse för, klostret. Det kan kanske anses märkligt att man kan intressera sig för ett klostrets historia när det enda som syns är raserade murar? Men kunskapen om klostren gör att vi bättre förstår medeltiden, dess maktförhållanden och inte minst religionens roll i människors liv.

Klostren hade, under de cirka fyrahundra åren de existerat, präglats av bildning. I klostren fanns som regel bibliotek, där bedrevs undervisning och forskning, munkar och nunnor var läs- och skrivkunniga. De var också kunniga i hantverk, läkekonst och inte minst fanns odlingskunskaper. Klostren var både isolerade öar och i högsta grad en del av samhället samtidigt. De kunde ses som kulturinstitutioner, men skötte också sjuk- och fattigvård i det medeltida samhället - de var ett slags humanitära fristäder. Oavsett vad som hände med de människor som fanns i klostren när de avvecklades är det lätt att gissa att ett kunskapsvakuum uppstod.

Det finns anledning att tro att de flesta kloster och konvent hade örtagårdar. Berättelsen om Johan Päterson, Heliga Birgittas väpnare och ansedd som Sveriges första trädgårdsmästare, är känd. Han skickades i slutet av 1300-talet från Rom till Vadstena för att vid klostret där anlägga en trädgård enligt hennes önskemål. Troligtvis tog han under sin resa genom Europa med sig olika örter och växter som senare planterades i klostrets trädgård.

I dag finns inte många spår av de medeltida örtagårdarna kvar. Men på flera ställen har man i modern tid försökt att återskapa trädgårdarna så

som de en gång har sett ut – och tillfälligheter har visat att örtagårdar kan dyka upp när man minst anar det! I samband med en ledningsgrävning vid Mariefreds kyrka på 1950-talet vändes jorden upp och ner, och frön från det tidigare kartusianklostret kom upp till ytan. Med solljusets hjälp började plötsligt en bolmörtshäck att gro och växa där. Bolmörten odlades som medicinalväxt under medeltiden. Kanske kan man genom grävande i närheten av tidigare kloster locka fram örtagårdar från medeltiden?

MÄRIT MELBI

Ordförande i föreningen Vårfruberga kloster

FRÅN BRUNNEN I FRAMTIDEN

Läkeväxterna

I verket *Sammanflätade* finns sex läkeväxter planterade. Många av dem kom till Sverige under medeltiden för att odlas i klosterträdgårdarna och där kunna användas som läkeväxter.

De faktiska plantorna i verket kommer från medlemmar i Strängnäs trädgårdsförening, som har samlat in dem från sina egna tomter och trädgårdar.

Citronmeliss, *Melissa officinalis*, har förmåga att stärka hjärtverksamheten och lätta upp humöret. Citronmelissens blommor ger en fin honung och bladen används som krydda, som ger citrussmak. "Meli" betyder honung.

Daggkåpa, *Alchemilla*. Alkemister försökte göra guld av den lilla vattendroppen som samlas i bladet, därav släktnamnet Alchemilla. Daggkåpans blad har använts som sår läkemedel, och som ett medel mot allehanda sjukdomar.

Ärenpris, *Veronica officinalis*, har ansetts som undermedel mot besvär i andningsvägarna och i matsmältningskanalen, och är även sår läkande. Namnet har Ärenpris fått genom sitt stora anseende som läkeväxt – en blomma, som förtjänar pris och ära.

Johannesört, äkta, *Hypericum perforatum*. Den är stärkande för nervsystemet och lugnande vid depressioner och oro. Sagan berättar, att Johannes döparen halshöggs och en växt spirade upp i blodet på marken. Tar man nästan utslagna blomknoppar från johannesört och gnuggar mellan fingrarna, så färgas de röda. Används även som krydda.

Kungsljus, *Verbaticum*. Växten har många läkande förmågor. De gula blommorna nyttjades som mjukgörande, slemlösande och mot hosta. Olja från pressade frön hjälper mot sprucken hud. Torkade blad röktes och behandlade lungdot.

Lungrot, *Chenopodium bonus-henricus*, ansågs nyttig för lungorna, rensande och sår läkande. Lungrotten är en bra matväxt – bladen används som spenat. De är mycket rika på järn, vitaminer och mineraler. Lungrot hör till mållavväxterna. (Målla=mala) Fröna av dessa växter, även lungrot, kan skördas, torkas och malas. Blandas sedan med vanligt mjöl.

GUNNAR WIDAEUS

Botaniker

Ekebacken

MARIE KÖHLER

På den småländska landsbygden ligger en för mig kär plats som kallas Ekebacken. Där, i en liten stuga med gröna fönsterluckor nära mormors och morfars gård, tillbringade jag barndomens somrar, helger och lov. De ståtliga ekarna med sina stora kronor växte på kullen, stadiga genom årstider och år. Mina syskon och jag beundrade de tjocka trädstammarna och det vackra lövverket, och undrade hur gamla ekarna egentligen var. Vår morfar Knut, som vuxit upp i ett lantbruk tillsammans med många syskon – hade han sprungit omkring och lekt bland samma ekar när han var barn, i slutet av 1800-talet? När vi såg en ekorre kila uppför en stam tänkte vi på alla ekorrar som tidigare hade levt nära träden. Genom ekarna kände vi syskon oss förbundna med historien och människor som levt där före oss. Hur hade deras liv varit?

Morfars livsvillkor var förstås helt andra än våra. Under hans barndom var fattigdomen utbredd, barnarbete och våld mot barn var vanligt, skolsystemet var inte för alla – ja, det rådde stor ojämlikhet i samhället. Efter första världskrigets slut skickades Elsa Maria, en liten flicka från en fattig familj i Stockholm, att tjäna på en gård i Småland. Hon blev med tiden vår mormor. Och under andra världskriget växte vår mamma och hennes bror upp i byn. De märkte förstås av kriget, men de lekte också under ekarna ibland, och funderade säkert på vem som varit där tidigare. Trots krigen innebar 1900-talet stora demokratiska förändringar. Barns och familjers livsvillkor förbättrades successivt, fattigdomen motarbetades, drägliga bostäder byggdes och skolan reformerades. Allt fler kunde läsa vidare och vår mamma kunde resa till Lund och studera vid universitetet.

Seklet innebar även en radikal förstärkning av folkhälsan. En del kan vi tacka medicinen för, bland annat vaccinerna och den kostnadsfria allmänna mödra- och barnhälsovården, men framför allt är det de sociala och politiskt drivna förbättringarna som varit av betydelse. Allt detta skedde inte av sig själv utan drevs framåt, uppstod ur kamp – ofta mot motstånd. Många människor har gått före, enskilt och gemensamt.

Under 1900-talet förändrades också barns värde och man började se positivt på barns inflytande och delaktighet. Lagen mot barnaga kom först i världen i Sverige 1979 och ett decennium senare skrev Sverige under Konventionen om barnets rättigheter. Nu är barnkonventionen lag sedan ett par år.

Ja, mycket är bra nu, men mycket kan bli bättre. I arbetet som barnläkare har jag träffat många barn som med sina familjer levt under knappa ekonomiska förhållanden. Många bor hela uppväxten i eftersatta områden, ofta i storstäders utkant, och skulle behöva ha både framtidstro och nutidstro. Fattigdomen kan idag drabba på så många sätt, alltifrån inte kunna delta i fritidsaktiviteter till att sakna ordentliga vinterkläder, inte få tillräckligt med mat hemma – ofta kopplat till upplevelser av skam. Jag minns den skillnad vi gjorde när vi kunde ordna glasögon till en flicka i en hemlös familj, något flickan hade stort behov av, men som man inte hade haft råd med.

Barnkonventionen gäller *alla* barn – men också *varje* barn. Därför räknas varje möte och kontakt med enskilda barn. Det går att göra skillnad! Att se barnet som subjekt, att lyssna in och vara där kan räcka långt. Att agera för att varje barn får det som barnet har rätt till är nästa steg. När vi ser och agerar för dessa och ja, för alla barn, påverkar vi inte bara deras liv idag utan också deras framtid.

Tack till alla som orkat, kunnat och vågat ta strid! Tack till alla som kämpar nu! Den kampen avgör livet för kommande generationer.

Inte visste vår morfar och hans syskon vart utvecklingen skulle ta världen. Inte visste jag och mina syskon. Nästa generation har redan hunnit leka bland ekarna, och nu är det barnbarnen som funderar när de ser eklöven röra sig i vinden. Vilken framtid vill vi skapa?

MARIE KÖHLER

Barnrättsaktiv barnläkare, dotterdotter,
dotter, syster, mamma, mormor och farmor

den offentliga konsten i Strängnäs

BJÖRN NORBERG

Strängnäs kommun tillämpar den så kallade 1%-regeln gällande den offentliga konsten. Det var en rekommendation som riksdagen beslutade redan 1937. Den innebär att 1% av investeringskostnaderna används för ett konstverk. I Strängnäs tillämpas regeln när nya kommunala byggnader uppförs, men inte när torg och parker anläggs. Då kan Stiftelsen Anna och Axel Wåhlins fond bidra med medel. Det är ur den fonden som medel hämtats till Knutte Westers konstverk *Sammanflätade*.

Initiativet till konstverket kom från Strängnäs Art Foundation och ett förslag som de lämnade in till kommunen. De har senare i processen fungerat som en referensgrupp i projektet tillsammans med en grupp ungdomar. Tre konstnärer utförde skisser till projektet och de utvärderades förutom av referensgruppen även av en konstkommitté bestående av konstnärlig expertis och kommunens tjänstemän som arbetar med gator och parker, kulturförvaltningen och leder arbetet inom projektet 500-årsresan. Alla var eniga i valet av Knutte Westers förslag. Det är ett konstverk som inte bara knyter an till historien och de 500 år som gått sedan Gustav Vasa valdes till kung, utan ett konstverk som blickar framåt och kommer att utvecklas minst 500 år framöver.

BJÖRN NORBERG

Curator och konstnärlig rådgivare till Strängnäs kommun

KNUTTE WESTER